

De Harlinger weg naar Frisius MC: concurrentie en strijd

Frits J. Mostert, oud-voorlichter MCL/Frisius MC, schreef een boek over de geschiedenis van de oorspronkelijk ziekenhuizen die nu samen Frisius MC vormen: Tjongerschans, St. Jozef, Stadsziekenhuis/Triotel Leeuwarden, Diakonessenhuis, Bonifatius Hospitaal en Alg. Protestants Ziekenhuis Harlingen/Oranjeoord. Het hoofdstuk over Oranjeoord bevat foto's van onder anderen Henry Drost, oud-uitgever van de Harlinger Courant. Het boek is eerder deze maand uitgereikt aan alle medewerkers van Frisius MC. Het ziekenhuis trakteert lezers van de HC op het hoofdstuk over Harlingen.

Door Frits J. Mostert

De voorlopers van Frisius MC Harlingen gaan terug tot het jaar 1872. De Franciscanessen van Bennebroek waren sinds 1855 actief in het onderwijs in Harlingen. Vanuit hun klooster in de Romastraat opende de congregatie in 1872 een tweede vestiging in Harlingen: op de hoek van de Zuiderhaven en de Schoolstraat. De gemeenteit hield zich daar bezig met zieken- en bejaardenzorg. In 1915 ging hun werk over in handen van een andere congregatie, de Zusters van Sint Jozef van Amersfoort. De taak van de Zusters van St. Jozef bestond toen uit verpleging van ouden van dagen, ziekenhuisverpleging en wijkverpleging. Door een legaat van de familie Leemkoel kon al vrij spoedig met de bouw van een afzonderlijk ziekenhuis worden begonnen. Op 4 oktober 1917 richtte Dr. Vromen uit Leeuwarden de eerste operatie in de nieuwe operatiezaal. Kort daarop werden ook een hoogtezon en een röntgenapparaat aangeschaft.

In de loop der jaren werd er steeds verder aan gebouwd. Na 1945 werd op het bestaande hoofdgebouw een verdieping bijgebouwd. Het veertigjarig jubileum van de congregatie in 1955 werd gevierd met de opening van een nieuwe kinderafdeling en een nieuw klooster. Sint Jozef beschikte op dat moment over 125 bedden. De grens tussen ziekenhuiszorg en ouderenzorg was toentertijd niet heel strak omlijnd - bij het jubileum werd gemeld dat er een nieuw rusthuis zou worden gebouwd om ouden van dagen een passender omgeving te bieden. Een passender omgeving kwam er in 1955 ook voor de vier eigen specialisten en de zes doktoren uit Leeuwarden, die geregeld zitting hielden in de polikliniek. Zij kregen een aparte dokterskamer.

Spoorzigt

In 1872 vond de oprichting plaats van de ‘Vereniging tot Oprichting en Instandhouding van het Verplegingsgesticht’. Een jaar later, in 1873, vond de opening plaats van het Verplegingsgesticht op het Zuiderbolwerk in een gebouw dat eerder de naam had gedragen van ‘Logement Zee- en Spoorzigt’. In later jaren werd het bekend als het Algemeen Ziekenhuis. Het ziekenhuis grensde aan de plaatselijke gasfabriek.

In 1948 voerde het bestuur van het Alg. Ziekenhuis besprekingen met de Stichting ‘De Protestantse Ziekenhuisverpleging Friesland Noordwesthoek’. De bestuurders waren er van overtuigd dat het protestantse

Zuster F. Toering haalde in 1949 het verpleegstersdiploma in ziekenhuis Sint Jozef. (Foto: privé-archief familie Van den Berg)

gedeelte van de bevolking er recht op had de verpleging en verzorging van haar zieken te doen plaats hebben in een protestantse ziekenverplegingsinrichting. In 1951 kwam het tot een fusie van beide organisaties, die daarmee een nadrukkelijk protestants-christelijk karakter nastreefden. De naam veranderde in Algemeen Protestants Ziekenhuis. De protestantse stichting droeg al financieel bij aan het Algemeen Ziekenhuis.

Een belangrijk doel van het aldus versterkte ziekenhuis was het bouwen van een nieuwe locatie. Maar daar was nog wel flink wat ‘propaganda’ voor nodig, om dit plan te verwezenlijken. Kennelijk was dat succesvol, want het ‘Alg. Prot. Ziekenhuis’ kreeg in 1954 toestemming om een ziekenhuis van honderd bedden te bouwen in ‘het uitbreidingsplan zuid, tussen nieuwe weg en Bolswardervaart.’

Rijksvergunningen

Halverwege de jaren 50 breidden beide Harlinger ziekenhuizen dus flink uit. In 1955 opende het Alg. Prot. Ziekenhuis een nieuwe vleugel aan het oude gebouw op het Zuiderbolwerk. Volgens de Harlinger Courant maakte het gecompliceerde stelsel der Rijksvergunningen het nodig dat er eerst aan het oude gebouw nog een nieuwe vleugel moest worden gebouwd, vóór toestemming kon worden verleend om tot bouw van een geheel nieuw ziekenhuis over te gaan. ‘Dat valt voor buitenstaanders moeilijk te begrijpen.’ Voorzitter B. de Vries: ‘Er was niet aan te ontkomen. In de behoefte van meer bedden moest worden

Het ziekenhuis op het Zuiderbolwerk in Harlingen. Links van het ziekenhuis de lighal voor longpatiënten. (Foto: collectie Gemeentearchief Harlingen)

Het St. Jozefziekenhuis aan de Zuiderhaven. (Foto: collectie Gemeentearchief Harlingen)

voorzien, want zou deze bedden-nood er niet zijn, dan was ook een groter en nieuw ziekenhuis niet nodig.’ Het ziekenhuis telde door deze uitbreiding meer dan 100 bedden. (Waarmee Harlingen in 1955 dus over ruim 250 ziekenhuisbedden beschikte.)

In 1957 besloot het bestuur dat er meer propaganda moest worden gemaakt. Daarmee werd ledenwerving voor de ziekenhuisvereniging bedoeld. Maar de concurrentie tussen protestants en katholiek ziekenhuis was groot. Bestuurslid De la Fette vond, dat er ook een gevaar aan propaganda verbonden is. Wanneer men daardoor meer patiënten naar Harlingen zou lokken, dan er plaatsruimte is, zou automatisch het r.k. ziekenhuis daarvan profiteren.

Streekziekenhuis Oranjeoord

De verzuiling was diep geworteld. In 1958 begon de bouw van het nieuwe Algemeen Protestants Ziekenhuis aan de Koningin Wilhelminastraat. ‘Dit ziekenhuis gaat zich concentreren op de protestantse ziekenverpleging van de westhoek van Friesland, omdat in eigen omgeving veel te weinig ruimte is voor protestantse zieken,’ aldus de Harlinger Courant. Een prijsvraag onder de bevolking leverde een nieuwe naam op: Streekziekenhuis Oranjeoord - dit vanwege de straatnamen in de wijk, die zijn vernoemd naar leden van het Koninklijk Huis.

De verhuizing van het Zuiderbolwerk naar het nieuwe ziekenhuis in 1961 is op smalfilm vastgelegd. Het was een militaire operatie: letterlijk, want het leger werd ingezet om patiënten in militaire ambulances over te brengen naar de nieuwe locatie. In het oude gebouw werden patiënten verplaatst in een handbediende lift. Soldaten manoeuvreerden brancards langs de smalle trappen van het ziekenhuis aan het Zuiderbolwerk.

Oranjeoord aan de Wilhelminastraat kreeg dus een duidelijke protestantse signatuur. In 1965 werd aan de kleur van de ‘zuil’ van ziekenhuizen veel waarde gehecht. Van de 2.128 ziekenhuisbedden in Friesland in het jaar 1965 waren er 428 algemeen, 1.004 protestants, en 696 rooms-katholiek. Dat was niet helemaal een goede afspiegeling van de bevolkingssamenstelling, dat slechts 8% katholieken telde. Gelukkig stonden de verschillen tussen de beide confessionele ziekenhuizen de samenwerking niet in de weg. In 1966 begonnen de fusiebesprekingen. Aanleiding waren de plannen van het Sint Jozefziekenhuis om een nieuw ziekenhuis en een nieuw verpleegtehuis te bouwen. Het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid suggereerde dat de ziekenhuizen eens samen moesten gaan praten. Wanneer de besprekingen tot een nauwere samenwerking of zelfs tot een fusie zouden leiden, zou dat de belangen van de volksgezondheid ten goede komen.

Bovendien zou het een belangrijke besparing aan bouw- en inrichtingskosten opleveren. Eerst werd er over gedacht om Oranjeoord aan de Wilhelminastraat uit te breiden door er een aantal verdiepingen op te zetten. Daarin kon dan de ziekenhuisfunctie van Sint Jozef een plaats krijgen. Dat plan bleek niet goed uitvoerbaar; in 1971 werd besloten tot de bouw van een nieuw ziekenhuis aan de Achlumerdijk. De ouderenzorg van Sint Jozef zou onderdak krijgen in een nieuw pand aan de Zuiderhaven/Spoorstraat.

Levensbeschouwing

De nauwe samenwerking tussen de beide Harlinger ziekenhuizen werd in 1972 een feit. Het is voor het eerst in ons land dat twee ziekenhuizen van verschillende levensbeschouwing (algemeen protestants en rooms-katholiek) volledig in elkaar opgingen. Er kon begonnen worden met de bouw van een nieuw ziekenhuis van 220 bedden. Het gebouw aan de Koningin Wilhelminastraat heeft maar veertien jaar als ziekenhuis gediend. In oktober 1974 verhuisde Oranjeoord naar de Achlumerdijk. Het nog maar veertien jaar oude ziekenhuisgebouw werd in gebruik genomen als vestiging van de politieschool.

Het nieuwe ziekenhuis beschikte over een hedendaagse inrichting met drie operatiekamers. Het zie-

kenhuis kende wel problemen. Het miste ‘subspecialismen’ waardoor in veel gevallen de patiënt naar een ander ziekenhuis (vaak Leeuwarden) moest worden doorverwezen. Economisch directeur Herre Schuil, bij zijn afscheid in 1985: ‘Wij proberen al enkele jaren de bezettingsgraad van Oranjeoord op te krikken. De gemiddelde opnameduur is gezakt van 24 naar 12 dagen. Dat betekent dat de bezettingsgraad is gehalveerd. Op een gegeven moment kom je op een bedenkelijke grens te zitten, waarbij je je moet afvragen of het ziekenhuis moet worden opgeheven. Er is een ondergrens van 150 bedden voor ziekenhuizen. Oranjeoord heeft er 165.’

In 1988 nam Oranjeoord-directeur Ruud Ramaker een bijzonder initiatief, en gooide daarmee met grote kracht een flinke steen in de vijver: een fusie tussen MCL en Oranjeoord. Oranjeoord, met 154 bedden, zou moeten sluiten en verder gaan als daghospitaal met een polikliniek met veel diagnostische mogelijkheden, zo maakte hij samen met MCL-directeur Pieter Bonnema bekend. De gemeentepolitiek reageerde als door een wesp gestoken. ‘Het Medisch Centrum Leeuwarden is te groot opgezet en Harlingen moet bloeden’, veronderstelde gemeenteraadslid Jan van der Meulen (CDA). Maar ook medewerkers, medisch specialisten, ondernemingsraden, collega-ziekenhuizen, zorgverzekeraar en andere betrokkenen werden volkomen overrompeld door dit plan, dat overigens wel aansloot bij het voornemen van de staatssecretaris om in Friesland het aantal ziekenhuisbedden met 110 te verminderen.

Protest

Het protest zwol al snel aan. De ouderenbonden namen het initiatief voor een protestbijeenkomst en een handtekeningenactie. Bestuur en directie van Oranjeoord zeiden dat de ophef ze speet en krabbelden terug door te melden dat het ‘niet meer dan een voornemen’ was. Maar de geest was al uit de fles. De medische staf zegde het vertrouwen op in bestuur en directie.

Streekziekenhuis Oranjeoord aan de Koningin Wilhelminastraat. (Foto: collectie Gemeentearchief Harlingen)

Op een drukbezochte protestvergadering, 6 februari 1988 in Trebol komen inwoners van Harlingen en omgeving op voor behoud van Oranjeoord. (Foto: Henry Drost)

De protestvergadering werd afgesloten met een protestmars waarbij 18.500 handtekeningen aan het ziekenhuisbestuur werden aangeboden. (Foto: Henry Drost)

De Stichtingsraad, de toezichthouder van Oranjeoord, meldde geen enkel argument van bestuur en directie te hebben gehoord dat voor het fusieplan pleitte. ‘We hebben gezegd: neem zes maanden bedenktijd, en bekijk nu eens wat je hebt losgewoeld.’

Op 6 februari 1988, zo’n anderhalve week na de bekendmaking van de fusieplannen, vond een overvolle protestvergadering plaats in Stadschouwborg Trebol in Harlingen; er trok een grote groep demonstranten naar het ziekenhuis om zo’n 18.500 protesthandtekeningen aan het bestuur aan te bieden, met onder andere spandoeken ‘Stop de moord op Oranjeoord’. De protestactie leidde in september 1988 tot de oprichting van de Stichting Vrienden van Oranjeoord.

Op 9 februari 1988 was het fusieplan afgeketst en gingen alle Friese ziekenhuizen samen met de provincie om tafel om een voorlopig ziekenhuisplan samen te stellen. Niet veel later werd het bestuur van Oranjeoord door de Stichtingsraad naar huis gestuurd en vervangen door een interim-bestuur. Directeur Ramaker nam zelf ontslag. De provinciale werkgroep die het ziekenhuisplan samenstelde, liet in juli van dat jaar weten dat de kans op sluiting van Oranjeoord of een ander ziekenhuis heel erg klein was.

Niet zo nodig

Het provinciaal concept-plan dat in 1988 verscheen ging er van uit dat er 44 bedden zouden verdwijnen bij Oranjeoord, eveneens 44 bij het MCL en 18 bij De Tjongerschans. Er werd ook gepleit voor een intensieve samenwerking tussen Oranjeoord en De Sionsberg met het Medisch Centrum Leeuwarden. Het MCL toonde zich nog niet direct enthousiast over deze samenwerking met

Oranjeoord, met name omdat er rond de exploitatie van Harlingen nogal wat haken en ogen zaten. MCL kreeg dan ook veel kritiek binnen de Provinciale Raad voor de Volksgezondheid (PRV). Een fusie van MCL met Oranjeoord bleef in de jaren daarna wel onderwerp van gesprek, maar zonder erg veel enthousiasme. Wander Blaauw in 1989: ‘Van ons hoeft een fusie niet zo nodig, maar we willen best rond de tafel om het te bespreken. Eigenlijk zal er niet zo veel veranderen; we werken al intensief samen en dat zal met een fusie alleen maar meer toenemen.’

De voorbereidingscommissie ziekenhuizen in Friesland schetste in 1989 een toekomstbeeld voor de Friese ziekenhuizen. De twee locaties in Leeuwarden zouden moeten worden samengevoegd. Voor Harlingen zag de commissie ‘geen toekomstperspectieven als samenwerking met het MCL of het Sint Antonius Ziekenhuis ontbreekt. De basis voor een zelfstandig ziekenhuis wordt dan als te smal ervaren.’

Bemiddelaars brachten de standpunten van MCL en Oranjeoord dichter bij elkaar. Er werd een intentieverklaring tot fusie ondertekend, met enkele financiële randvoorwaarden. Uitgangspunt was dat beide partijen er van uitgingen dat het Harlinger ziekenhuis tot 1994 ongewijzigd zou kunnen blijven draaien. Dan zou bekeken moeten worden of er dan voor Harlingen nog toekomst is. Een dag later trok Harlingen zich weer terug: de fusie zou voor Oranjeoord financieel niet haalbaar zijn. Aan het einde van het jaar werden de vastgelopen fusiebesprekingen weer voorzichtig vlotgetrokken.

Tegenslag

Er volgden ook andere tegenslagen voor Oranjeoord. De enige kinderarts vertrok in 1994. Een opvolger

kon niet worden gevonden. Het advies van de bemiddelingscommissie ronde de fusie dat enkele maanden later werd uitgebracht loog er evenmin om. Behoud van de klinische functies was medisch niet verantwoord. Oranjeoord zou alleen in sterk afgeslankte vorm verder kunnen. De bemiddelaars schetsen een scenario waarin de kliniek van Oranjeoord als een kaartenhuis in elkaar stort. Zo zouden er vanwege de afstand met andere ziekenhuizen twee kinderartsen moeten zijn om in Harlingen aan de kwaliteitsnormen te voldoen. Maar zelfs voor één kinderarts was er niet genoeg werk. Zonder kindergeeneeskunde konden moeilijke bevalingen evenmin meer in Harlingen plaatsvinden. Zonder verloskunde kwam het specialisme gynaecologie op losse schroeven te staan. De klinische verloskunde stopte noodgedwongen in mei 1994.

Een eigen ‘ziekenhuisbusdienst’ tussen Harlingen en Leeuwarden trok na de fusie helaas weinig reizigers. (Foto: collectie Frisius MC)

MCL Harlingen in 2008.

(Foto: collectie Frisius MC)

Er volgden onrust onder medewerkers en een protestbijeenkomst. Bestuursvoorzitter Wander Blaauw van MCL: ‘Wij zijn er niet op uit om Oranjeoord op te slokken. Maar wij hebben geen belang bij deze fusie. Wij hebben geen motief om Oranjeoord om zeep te helpen. Laat dat nou eens helder zijn.’ Een motief voor een fusie kreeg het MCL overigens wel aangereikt: concentratie van de twee Leeuwarder locaties mocht alleen na een fusie met Oranjeoord, bepaalde minister Els Borst in 1995.

Loyaal

Een formeel fusieakkoord werd bereikt op 22 juni 1995, gebaseerd op een rapport van Twijnstra Gudde. Het toekomstperspectief voor Oranjeoord: een kleine klinische voorziening met 50 tot 55 bedden voor chirurgie en neurologie. De fusie werd definitief op 1 oktober 1995. In de weken daarna maakten medewerkers van de ziekenhuizen over en weer kennis. In het personeelsblad verschenen positieve verhalen van alle betrokkenen. MCL-directeur Peter Janssen: ‘Emoties, onzekerheden, angst om de identiteit kwijt te raken zijn bij dit soort fusieprocessen niet ongewoon. Maar voor de medewerkers en voor de inwoners van Harlingen geldt: je maakt maar weinig mee dat de betrokkenen zich zo loyaal opstellen ten aanzien van het ziekenhuis.’ De fusie was onontkoombaar, maar het vertrouwen in de toekomst was duidelijk aanwezig. Chirurg Willem Goudswaard: ‘De fusie zal de basis van het ziekenhuis verbreden en het fundament versterken doordat het onderdeel wordt van een groter geheel. Oranjeoord zal in combinatie met het MCL een hoogwaardige ziekenhuisvoorziening blijven.’ Een van de eerste wapenfeiten was de totstandkoming van een eigen busdienst tussen Harlingen haven, Oranjeoord en MCL Leeuwarden. Een initiatief dat al vrij snel bij gebrek aan belangstelling weer werd opgeheven. Een huis aan huis verspreide informatiekrant

informeerde de bewoners en medewerkers in februari 1996 over de toekomstplannen. Ook secretaris Cees Torenbeek van de Vrienden van Oranjeoord deed in deze uitgave zijn zegje: ‘Het MCL weet eigenlijk ook niet waar het aan begint. Een fusie-operatie als deze is tot nu toe overal mislukt, maar hier heeft zich een vrij unieke procedure afgespeeld.’

In maart 1998 werd de polikliniek grondig verbouwd - de poliklinische functie was toegenomen. De klinische functie verdween gaandeweg, met name op bedrijfseconomische gronden. De laatste klinische bedden werden in 2007 gesloten. Openhouden van de operatiekamers bleek ook niet mogelijk. Een noodzakelijke investering voor het up-to-date houden van de OK’s in Harlingen woog niet op tegen het betrekkelijk geringe aantal ingrepen. De OK’s sloten in 2008, ondanks een nieuwe handtekeningenactie tegen sluiting. Een bus met actievoerders, waaronder medewerkers, de MCL-directie en burgemeester Paul Scheffer van Harlingen bood in Den Haag 11.000 handtekeningen aan aan de vaste kamercommissie. Maar ‘Den Haag’ kwam niet over de brug met de miljoenen die nodig waren voor instandhouding van de Harlinger OK’s. Oogoperaties konden nog wel blijven plaatsvinden, door de plaatsing van een ‘surgicube’, een kleine installatie voor steriele luchtvoorziening. Minister Ab Klink, op bezoek in Harlingen in 2008, kon geen hoop geven voor de OK’s, maar toonde zich wel positief. Er werd in 2008 € 1,5 miljoen in de polikliniek geïnvesteerd en het aantal specialismen werd uitgebreid ‘Dat is geen doekje voor het bloeden’, aldus Klink. ‘Er is een duidelijke bereidheid om te blijven investeren.’

Zorgplein

In 2012 opende het ziekenhuis een nieuwe vorm van anderhalvelijnszorg: Zorgplein Harlingen, waar niet alleen specialistische zorg, maar ook zorgbedrijven waren gehuisvest, met het daarnaast gevestigde zorgcentrum De Batting - de opvolger van het eerdere verpleeghuis Dukdalf. Het thema werd ‘Zorg onder één dak’. Zo’n vijftig specialisten uit Leeuwarden hielden spreekuur in Harlingen. Locatiemanager Leo Noorduin: ‘Voor alle benodigde zorg kan nu in 80 procent een bezoek aan het Zorgplein volstaan.’

In de praktijk bleek in de loop van de jaren het ziekenhuisgebouw echter voor een zeer groot deel onrendabel leeg te staan - immers, het was in 1975 gebouwd voor 165 bedden die er zo’n vijftig jaar later niet meer waren. De polikliniek verhuisde in zijn geheel naar de laagbouw; de hoogbouw werd afgestoten. In 2025 werd met een open dag de opening van de vernieuwde polikliniek in Harlingen gevierd.

Het nieuwe Streekziekenhuis Oranjeoord aan de Achlumerdijk, circa 1974-1975. (Foto: archief Frisius MC Harlingen)